

Projekt Erasmus+
**Vytvoření kvalifikačních standardů a vzdělávání pro evropské
behaviorální analytiky (EuroBA)**

<http://euroba.org/>

Intelektuální výstup 3: Slovník pojmů

2023

EuroBA – projektoví partneři

Ulsterská univerzita,
Severní Irsko (UK)

Královská univerzita v Belfastu
Centrum pro behaviorální analýzu,
Severní Irsko (UK)

Masarykova univerzita,
Institut pro výzkum inkluzivního vzdělávání,
Česká republika

Erasmova univerzita, Škola společenských a
behaviorálních věd,
Nizozemsko

NeuroHero,
Dublin,
Irsko

Panteionská univerzita,
Laboratoř experimentální a aplikované
behaviorální analýzy,
Řecko

Stockholmská univerzita,
Švédsko

Evropský institut pro výzkum lidského chování,
Itálie

Vzdělávání rodičů jako terapeutů autistických dětí,
Belfast (UK)

Popis projektu

Tento projekt je výsledkem mezinárodní spolupráce partnerských institucí ze Spojeného království, České republiky, Nizozemska, Irska, Řecka, Švédska a Itálie. Podílela se na něm též profesní poradní skupina složená z dalších 15 evropských zemí, aby bylo zajištěno, že standardy a kompetence definované v projektu budou akceptovatelné v co nejvyšším počtu evropských zemí.

Obecným cílem projektu je napomoci zavedení jednotné certifikace behaviorálních analytiků ve všech evropských zemích. Profese behaviorálního analytika vznikla na začátku sedmdesátých let minulého století ve Spojených státech (Carr, 2011; Hughes a Shook, 2007). V Evropské unii však dosud neexistuje formální rámec pro uznávání této kvalifikace. K dosažení toho, aby měli behaviorální analytici v celé EU srovnatelné znalosti, dovednosti, odpovědnost a samostatnost je třeba jasně definovat jejich kompetence.

Tento projekt má šest intelektuálních výstupů (IO). 1. intelektuální výstup (IO1) je zaměřený na profesionální standardy v souladu s Evropským rámcem kvalifikací (EQF). V IO2 popisujeme vývoj kvalifikace behaviorálního analytika v šesti zemích zapojených do EQF. IO3 poskytuje podrobný slovník relevantních pojmů v jazyce partnerských zemí. V IO4 jsou uvedeny kvalifikační požadavky na evropské behaviorální techniky (EuroBA-T), v IO5 kvalifikační požadavky na evropské behaviorální analytiku (EuroBA-M) a IO6 poskytuje úvod do online kurzu v jazycích partnerských zemí.

ABECEDA ABA

TERMÍN	VÝZNAM
Analýza úkolu	Rozdělení komplexní dovednosti na jednotlivé dílčí kroky.
Antecedent	Vnější stimul, který působí před výskytem daného chování.
Antecedentní intervence	Metody modifikace chování založené na změně motivujících operací (zvyšování/snižování motivace subjektu k žádoucímu/problémovému chování), tedy antecedentů, které neúčinkují na základě podmíněné závislosti.
Aplikovaná behaviorální analýza (ABA)	Vědní obor, který zkoumá souvislost mezi chováním jedince a prostředím, v němž se nachází.
Behaviorální analytik certifikovaný Výborem (BCBA)	Behaviorální analytik, jehož odborná kvalifikace byla uznána Výborem pro certifikaci behaviorálních analytiků (BACB).
Cílové chování	Chování, které je u daného subjektu podrobena intervenci.
Četnost/frekvence chování	Počet výskytů chování za dobu pozorování.
Čtyřčlenná podmíněná závislost (u pozitivního posilování)	Motivující operace – diskriminační stimul – chování – následek.
Délka trvání	Délka doby, během níž chování probíhá (v sekundách, minutách atd.)
Diferencované posilování	Diferencované posilování je založeno na tom, že zatímco jeden typ chování se stává zdrojem posílení, druhý (nežádoucí) přestává k posílení vést. Kromě posilování výskytu jiného než cílového chování se někdy posiluje též výskyt cílového chování ve snížené/zvýšené míře.
Diferencované posilování alternativního chování (DRA)	Posilování chování, které představuje žádoucí alternativu chování problémového, ale není s ním nutně neslučitelné.
Diferencované posilování jiného chování (DRO)	Metoda, u níž se posílení aplikuje tehdy, pokud se ve stanovené době cílové chování nedostaví.
Diferencované posilování neslučitého chování (DRI)	Posilování chování, které se nemůže vyskytovat zároveň s chováním cílovým (nežádoucím) – jejich společný výskyt je vyloučený.
Diferencované posilování nízké/vysoké frekvence chování (DRL/DRH)	Metoda, při níž se posílení aplikuje tehdy, pokud úroveň cílového chování za stanovenou dobu buď nepřesáhne, nebo naopak přesáhne určité kritérium.
Diskriminační stimul	Antecedent, který signalizuje dostupnost posílení, a tak zvyšuje pravděpodobnost určitého chování.
Echoická reakce	Verbální chování spočívající v tom, že člověk opakuje, co řekl někdo jiný.

TERMÍN	VÝZNAM
Funkce chování	Účel, jemuž určité chování slouží. Při funkčním behaviorálním hodnocení se prověřují čtyři možné funkce cílového chování: sensorická stimulace, únik, získávání pozornosti druhých a získávání zprostředkovaných posílení (buď hmotných, nebo v podobě přístupu k nějaké oblíbené činnosti).
Funkční behaviorální hodnocení (FBA)	Při FBA se zjišťuje funkce, jakou určité problémové chování u člověka plní – identifikují se posílení, která toto chování udržují. Hodnocením funkce cílového chování získáváme informace o tom, jaké strategie budou účinné při jeho modifikaci.
Generalizace	Zobecnění naučených dovedností, kdy je člověk schopen používat je i v jiných prostředích a situacích než v těch, v nichž se je naučil.
Chování	Všechno, čím se jedinec projevuje. Tyto projevy lze pozorovat a měřit.
Interval mezi odpověďmi (IRT)	Doba, která uplyne mezi dvěma po sobě následujícími výskyty určitého chování, jinak řečeno doba mezi skončením jedné odpovědi a začátkem té následující.
Intervence založené na změně následků	Metody modifikace chování vycházející z podmíněné závislosti chování na následcích, tedy založené na operantním podmiňování. Základními principy operantního podmiňování je pozitivní posilování, negativní posilování, pozitivní trestání a negativní trestání.
Intraverbální chování	Typ verbálního chování, kdy člověk reaguje na slova, která řekl (nebo zaznamoval) někdo jiný.
Latence	Doba, která uplyne mezi nástupem antecedentního stimulu a začátkem chování/odpovědi – například doba, která uběhne mezi pokynem učitele a okamžikem, kdy začne žák úkol plnit.
Mand	Vyjádření požadavku sociálně přijatelným způsobem – člověk si dokáže říct o to, co chce, ať už pomocí mluvené řeči, nebo například znakováním.
Měření výsledků činnosti	Zpětné měření chování na základě jeho účinků na prostředí. Výsledek činnosti je chováním způsobená změna prostředí, která trvá natolik dlouho, že může být změřena.
Modelování	Názorné předvedení žádoucího chování, používané jako prompt.
Motivující operace (MO)	Aktuální míra motivace. U daného jedince buď zvyšuje, nebo snižuje účinnost určitého následku (posílení).
Náhradní chování	Vhodné alternativní chování, které má stejnou funkci jako chování problémové, a proto jím lze problémové chování nahradit.
Následek	Vnější stimul, který působí po výskytu daného chování.
Negativní trestání	Bezprostředně po výskytu chování přestane působit nějaký stimul, v důsledku čehož se pravděpodobnost budoucího výskytu tohoto chování sníží.
Negativní posilování	Bezprostředně po výskytu chování přestane působit nějaký stimul, v důsledku čehož se pravděpodobnost budoucího výskytu tohoto chování zvýší.
Nadrámcová náprava	Intervenční metoda používaná k redukci nežádoucího chování. Spočívá v tom, že po každém výskytu problémového chování musí člověk jednak napravit způsobenou škodu a jednak uvést prostředí do lepšího stavu, než v jakém bylo předtím.

TERMÍN	VÝZNAM
Odebírání posílení	Intervenční metoda používaná k redukcí nežádoucího chování, která spočívá v tom, že po výskytu cílového chování následuje ztráta konkrétního množství posílení.
Okamžité časové snímkování (MTS)	Metoda časového snímkování, kdy zaznamenáváme, zda cílové chování probíhá, anebo neprobíhá ve chvíli, kdy končí jednotlivé časové úseky (jsou-li například tyto úseky dlouhé 30 sekund, pořizujeme záznamy v 30sekundových intervalech).
Párování stimulů	Jestliže nějaký neutrální stimul opakovaně prezentujeme společně s posílením, začne účinkovat stejně jako toto posílení.
Plán behaviorální intervence	Podrobný plán, v němž jsou uvedeny cíle behaviorální intervence a metody, které se k ní použijí.
Plynulost výkonu	Míra správnosti při provádění určitého úkolu (poměr mezi počtem správných a nesprávných odpovědí za jednotku času). Vysoká plynulost výkonu svědčí o zvládnutí příslušné dovednosti.
Posilování nezávislé na chování (NCR)	Posilování, při němž se posílení poskytují bez ohledu na výskyt cílového chování.
Posílení	Následek, který zvyšuje pravděpodobnost dalšího výskytu chování, které bezprostředně předtím proběhlo.
Poučení o zákonitosti	Slovní popis podmíněné závislosti následku (posílení) na chování. Jde o způsob, jak dostat chování člověka pod kontrolu posílení, aniž bychom u něj dané chování přímo posilovali.
Pozitivní posilování	Bezprostředně po výskytu chování začne působit nějaký stimul, v důsledku čehož se pravděpodobnost budoucího výskytu tohoto chování zvýší.
Pozitivní trestání	Bezprostředně po výskytu chování začne působit nějaký stimul, v důsledku čehož se pravděpodobnost budoucího výskytu tohoto chování sníží.
Premackův princip	Podle tohoto principu, známého také jako „babiččino pravidlo“, působí možnost zabývat se oblíbenou činností jako posílení činnosti, již daná osoba naopak nevyhledává. Například „Až si napíšeš úlohu do školy, můžeš se dívat na televizi.“
Prompty chování	Prompty jsou doplňkové antecedenty, jimiž žákovi pomáháme provést úkol správně. Jako prompty chování se používají slovní pokyny, modelování a fyzické navádění.
Prompty stimulů	Prompty stimulů představují způsob, jak zvýrazňovat antecedentní stimuly, abychom žákovi pomohli zareagovat správně v situaci, kdy působí určitý diskriminační stimul (například správně odpovědět na položenou otázku, správně vyřešit početní příklad...).
Prostředí	Soubor podmínek, v nichž se jedinec nachází. Tyto proměnné prostředí/vnější faktory/stimuly ovlivňují jeho chování.
Přesměrování	Nevhodné chování můžeme zastavit tak, že přesměrujeme pozornost daného člověka k nějaké jiné činnosti.
Přirozené prostředí	Prostředí, v němž se jedinec běžně nachází (domov, škola).

TERMÍN	VÝZNAM
Rozvoj dovedností v základních oblastech (PRT)	Rozvoj dovedností ve čtyřech základních oblastech, které mají zásadní význam pro raný sociální rozvoj dítěte. Těmito oblastmi jsou: motivace, schopnost reagovat na měnící se prostředí, iniciativnost a sebeřízení.
Řetězení	Metoda učení komplexních dovedností, kdy žáka nejprve naučíme jednotlivé prvky celé dovednosti a pak je spojíme dohromady. Existují tři metody řetězení: zpětné řetězení, řetězení odpředu a řetězení vcelku.
Sebeřízení	Strategie, při níž si člověk sám stanovuje cíle modifikace svého chování a sám u sebe aplikuje metody, s jejichž pomocí tohoto cíle dosahuje.
Sled úkolů s vysokou pravděpodobností splnění	Druh antecedentní intervence, kdy dáme žákovi několik snadných úkolů, u nichž je vysoká pravděpodobnost, že je splní, a když pak vyhoví několika takovým požadavkům po sobě, zadáme mu cílový úkol, u něhož je tato pravděpodobnost nízká. Rozvíjíme tak žákovu schopnost reagovat na pokyny.
Stimuly	Faktory prostředí, které působí bezprostředně před výskytem chování nebo bezprostředně po výskytu chování. Změny podmínek prostředí, které účinkují jako stimuly, vnímá jedinec svými smysly.
Takt	Slovní pojmenování předmětů nebo jevů, které člověk vnímá svými smysly. Dítě například po spatření míče řekne „míč“.
Time-out	Intervenční metoda používaná k redukci nežádoucího chování, která spočívá v tom, že člověk na určitou dobu ztrácí možnost získávat posílení (je vyautován z pozitivního posilování).
Trest	Následek, který snižuje pravděpodobnost dalšího výskytu chování, které bezprostředně předtím proběhlo.
Trojčlenná podmíněná závislost (u pozitivního posilování)	Diskriminační stimul – chování – následek.
Tvarování chování	Způsob učení nových dovedností spočívající v tom, že se postupně posilují typy chování stále podobnější tomu žádoucímu.
Tvarování stimulů	Upouštění od promptů stimulů, kdy se kontrola žádoucího chování přenáší z promptů na přirozený diskriminační stimul. Tvarování stimulů vychází z takzvaného bezchybné učení – od promptů se upouští vždy jen do té míry, do jaké už je žák schopen se bez nich obejít, takže se dopouští jen malého množství chyb. Postupuje se buď pomocí zvýrazňování a odstraňování stimulů, nebo prostřednictvím transformace stimulů.
Intenzivní výuka (DTT)	Způsob výuky založený na tom, že žáka učíme jednotlivé dovednosti/dílčí úkoly, z nichž se skládá určitá komplexní dovednost.
Učení v přirozeném prostředí (NET)	U předškolních a školních dětí probíhá často výuka nových dovedností v jejich přirozeném prostředí, aby si je děti rychleji osvojily a snaže si je zobecnily i na jiná prostředí (pískoviště, nákupní centrum apod.).

TERMÍN	VÝZNAM
Upouštění od promptů	Prompty by se jakožto doplňkové antecedenty měly používat pouze do doby, než si klient novou dovednost osvojí. Poté od promptů postupně upouštíme, až je nakonec klient schopen provádět úkol zcela samostatně. U promptů chování se k tomuto účelu používá zeslabování promptů, odstupňované fyzické navádění, zesilování promptů a opožděné poskytování promptů. Od promptů stimulů se upouští za pomoci obecného postupu označovaného jako tvarování stimulů.
Verbální chování	Veškeré chování, při němž člověk komunikuje pomocí slov, ať už mluvenou řečí, znakováním nebo písemně.
Vyhasínání	Postup, při němž dosud posilované chování přestává být posilováno, což má za následek jeho ústup.
Výuka funkční komunikace (FCT)	Druh antecedentní intervence založený na diferencovaném posilování alternativního chování (DRA). Alternativním chováním je v tomto případě vhodná a účinná komunikace – ta nahradí dosud posilované problémové chování.
Výbuch při vyhasínání	Pro vyhasínání je typické, že bezprostředně po ukončení posilování nejprve frekvence nežádoucího chování vzroste. Poté však začne toto chování ustupovat a nakonec se vrátí na původní úroveň nebo úplně vymizí.
Blokování chování	Intervenční metoda, při níž člověku fyzicky bráníme, aby pokračoval v určitém problémovém chování.
Závislost na promptech	Při nadměrném promptování může doházet k tomu, že než začne žák úkol plnit, očekává vždy nejprve poskytnutí promptu.
Žetonový systém	Systém posilování založený na tom, že žáci dostávají za žádoucí chování žetony (samolepky, mince, hvězdičky apod.), které si pak vymění za preferovaná posílení.